

SOCIAL- DEMOKRATISK NOSTALGI I DET NYE ÅRTUSINDE

Af Jesper Vestermark Køber

Denne artikel viser, at Socialdemokratiet under Mette Frederiksens ledelse er præget af en nostalgisk forståelse af fortiden, der kom til udtryk gennem et ønske om at genskabe den sociale kontrakt, der kendetegnede velfærdssamfundets storhedstid og et selvopgør med dele af den nyere partihistorie. Brugen af nostalgi tyder samtidig på, at partiet i mindre grad end tidligere udtrykte et progressivt syn på udviklingen af fremtidens samfund.

Siden Mette Frederiksen overtog det socialdemokratiske formandskab i 2015 har partiets politiske samfundsanalyse været kendetegnet ved en bemærkelsesværdig pessimisme. I interviews, kronikker, taler samt i principprogrammet *Fælles om Danmark* fra 2017 og i en række debatbøger har partitoppen bekymret sig om tillidskløften mellem politikere og befolkningen samt mere generelt om fremtiden for det danske samfund. Særligt opsigtsvækkende beskrev Frederiksen som statsminister ved åbningen af Folketinget i 2019 globaliseringen som en trussel og tilkendegav, at regeringen ikke kunne love at præsentere forslag, der ledte til umiddelbare og øjeblikkeligt mærkbare forbedringer af velfærdssamfundet.¹ Samtidig lagde hun vægt på de angiveligt alvorlige forskelle mellem det historiske og det aktuelle Danmark. Talen skitserede et Danmark med jordbærboder i vejkanten, hvor penge-kassen stod frit fremme, og forældre trygt stillede barnevognen uden for

Brugsen med barnet i. Alt sammen indikatorer, der for statsministeren illustrerede, at det danske samfund byggede på tillid.² Men for mange borgere, konstaterede Statsministeren efterfølgende, stemte dette billede ikke længere overens med virkeligheden: "Forskellene er blevet for store. Samfundskontrakten er blevet svagere. Tilliden er blevet mindre."³

Med talen udtrykte Mette Frederiksen således både kritik af landets aktuelle tilstand og et idyllisk billede af et Danmark, der var engang. Som denne artikel vil vise, udtrykte Mette Frederiksen en form for nostalgi, der gik igen i flere socialdemokratiske kernetekster i årene efter valget i 2015. Nostalgi er et velbeskrevet psykologisk fænomen, og som politisk begreb i det 21. århundrede betragtes det ofte som et udtryk for en generel pessimisme i de vestlige lande, hvor befolkningen udtrykker en bekymring over kulturelt og økonomisk forfald samt en længsel efter fortidens meritter eller et ønske om at stoppe forandringer, der knytter sig til globaliseringen.⁴ Særligt efter 2016, hvor briterne stemte sig ud af EU med sloganet "We wan't our country back," og amerikanerne valgte Donald Trump til præsident på platformen "make america great again," har politikeres brug af nostalgi som et retorisk redskab optaget flere forskere og politiske iagttagere.⁵

Hvor forskere og politiske iagttagere oftest knytter nostalgibegrebet til politiske fænomener på yderfløjene, vil denne artikel undersøge, hvad der har præget den socialdemokratiske nostalgi efter Frederiksen blev formand og frem til perioden umiddelbart før, Corona ramte verden. Kildematerialet til at afdække den aktuelle socialdemokratiske nostalgi vil primært bestå af et udvalg af Mette Frederiksens taler, de to debatbøger *Staunings arv* af Dan Jørgensen og Peter Hummelgaards *Den syge kapitalisme* samt partiets principprogram fra 2017. Der er således ikke tale om et omfattende studie af socialdemokratiets historiebrug i stil med Åsa Linderborgs undersøgelse af det svenske socialdemokratiske kamp om historieskrivningen i det 20. århundrede.⁶ Men ved at fokusere på nogle af de fremtrædende socialdemokratiske politikere i 2010'erne vil artiklen dels give et nyt perspektiv på forskningen i socialdemokratisk ideologi, der primært har fokuseret på perioden fra begyndelsen i 1870'erne til afslutningen af det 20. århundrede og samtidig reflektere over nostalgibegrebets betydning for dansk politik i det 21. århundrede.⁷

Artiklen vil i fire afsnit først vise, hvordan nostalgibegrebets fremkomst omkring år 1700 var tæt forbundet med den moderne tidsopfattelse, at nostalgi som politisk begreb både præger højre og venstrefløjens måde at forholde sig til fortiden på, og at nostalgis fremtrædende placering i det 21. århundredes politiske retorik muligvis afspejler en generel nedtoning af forventninger til fremtiden i det vestlige samfund. Dernæst viser artiklen gennem et udvalg af partiets programmer, at Socialdemokratiets ideudvikling i det 20.

århundrede var præget af forskellige, skiftende fremtidsforventninger og idealer. For det tredje argumenterer artiklen for, at Socialdemokratiet under Mette Frederiksens ledelse har været kendetegnet ved både længsel efter fortidens velfærdssamfund og et selvpøgr med flere elementer af den socialdemokra-

Arbejdernes Forsamlingsbygning i Romersgade blev indviet i 1879. Den var bygget og betalt af arbejderne og blev brugt flittigt til møder, kontorlokaler for organisationer, fester, foredrag, og faglige begivenheder. I 1982 blev bygningen til museum for arbejderne og deres historie. Den rigt udsmykkede festsal har i snart 150 år været rammen om arbejdernes fester.

tiske politik i forhold til globaliseringen og den sociale kontrakt, som velfærdssamfundet byggede på. Til sidst diskuterer artiklen sammenhængen mellem denne form for nostalgi og de socialdemokratiske samfundsvisioner i det 21. århundrede.

Nostalgi som politisk begreb

Nostalgiebegrebet stammer fra 1600-tallets medicinske verden, hvor den schweiziske læge Johannes Hofer i 1688 opfandt begrebet til at beskrive en ekstrem form for hjemve blandt unge soldater og handelsmænd, der i det fremmede land oplevede søvnløshed, mangel på appetit, feber og angst. Lidelsen kunne, ifølge Hofer, forklares som en hjernesygdom, og denne forståelse af nostalgi som en sygdom, der knyttede sig til længslen efter et fysisk sted, hang fast ved begrebet i mange år.⁸ Men fra omkring begyndelsen af det 20. århundrede mistede begrebet forbindelsen til den medicinske verden, og nostalgi gled ind i hverdagssproget, det sociale liv og i populærkulturen, så begrebet i højere grad blev anset for at være en tilbagevendende følelse, som på godt og ondt prægede det moderne menneskes liv.⁹ Samtidig begyndte psykologer og sociologer at skelne mellem personlig nostalgi, som en følelse af tab og længsel, som den enkelte gennemgår i forskellige perioder i livet, og nostalgi som en kollektiv erindring, der ikke blot var en oplevelse hos den enkelte, men også et retorisk værktøj.¹⁰

Nostalgi som begreb undergik også en anden væsentlig udvikling, idet begrebet i højere grad betegnede en længsel efter en anden tid frem for et bestemt fysisk sted. Denne ændring af nostalgibegrebet hang sammen med modernitetens fremvækst og en større forandring i forestillingerne om tid, der brød afgørende med måden, hvorpå europæerne vurderede deres egen plads i historien, deres forbindelse til fortiden og deres mulighed for at påvirke historiens gang.¹¹ Ifølge den tyske historiker Reinhart Koselleck opstod der i store dele af Europa fra omkring midten af 1700-tallet en ny form for temporalitet, hvor ideen om historien som en progressiv, ubegrænset og ustoppelig proces erstattede en mere cirkulær forestilling om historie som uforanderlig.¹² Konsekvenserne for den politiske og filosofiske tænkning blev, ifølge Koselleck, en frakobling fra fortidige erfaringer og traditioner og en stærk forventning til fremtiden, der kom til udtryk gennem planlægning, politiske ideologier og utopier.¹³ Set i det perspektiv kan nostalgi forstås som en længsel efter erfaringer, der ikke svarede til de nye forventninger og en reaktion på den progressive historiefortælling, der dominerede den vestlige tankegang fra særligt den franske revolution og frem.¹⁴ Bredt set udtrykker den moderne følelse af nostalgi, med sociologen Fred Davies ord, menneskets søgen efter kontinuitet i en verden af diskontinuitet og et ønske om at komme overens med en kompleks og hurtigt forandrende verden.¹⁵

Et af de spørgsmål, den nyere nostalgiforskning har rejst handler, imidlertid, om hvorvidt den åbne fremtid, som ifølge Koselleck kendetegnede den moderne verden, i lyset af dystre forudsigelser for demografi og klima har mistet sin tiltrækningskraft i de vestlige samfund.¹⁶ Nostalgi findes således i

mange afskygninger og er en uundgåelig del af moderne politik, som har fået større betydning i de senere års danske politiske debat, hvor også en større bevidsthed om fortid, minder, kulturarv og erindringshistorie er blomstret frem. Dansk Folkeparti har i mange år repræsenteret synspunktet, at en række tendenser såsom indvandring og den europæiske integration truer med at ødelægge det Danmark, som de fleste erindrer.¹⁷ Men også i andre partier findes der fortællinger og fremstillinger af den efterstræbelsesværdige fortid. Eksempelvis kritiserede Enhedslistens folketingsmedlem Christian Juhl i 2019 Danmarks bistandspolitik og længtes samtidig efter en tid, hvor Danmark optrådte som humanitær stormagt.¹⁸ Ligeledes kan Enhedslisten og dele af fagbevægelsens kritik af den politiske konsensus om reformer af den offentlige sektor efter årtusindeskiftet vurderes som en form for velfærdsstatsnostalgi, hvor arbejderklassens gevinster i det 20. århundrede er visnet bort under udviklingen af konkurrencestaten.¹⁹

Som politisk værktøj affærdiges nostalgi sommetider som en form for ubrugelig, irrationel følelse eller som en konservativ højredrejet politisk forståelse, der bevidst eller ubevidst bekæmper fremskridt.²⁰ Men en række nostalgiforskere har argumenteret for en nuanceret og mindre kritisk indstillet tilgang til begrebet, der ser nostalgi som en anden del af den moderne tidsopfattelse.²¹ Tilmed fremhæver flere, at de nostalgiske følelser har positive sider for det enkelte individ, idet de kan give større indsigter i fortiden og genkalde fraværende erindringer i samtiden.²² Nostalgi udtrykker således ikke nødvendigvis en konservativ, reaktionær kritik af nutiden eller en forherligelse af det forgangne, men kan være en væsentlig og værdifuld måde at forholde sig til fortiden på, som kan opstå hos alle individer og i alle fællesskaber. Nostalgi er i den forstand en form for historiebrug, og den akademiske litteratur opererer med flere typer af nostalgi. Særligt Svetlana Boyms distinktion mellem den restaurerende og den refleksive nostalgi har haft betydning for forståelsen af nostalgi som et bredt begreb med både positive og negative udtryk.²³ Ifølge Boym karakteriseres den restaurerende nostalgi ved et ønske om at vende tilbage til en glørværdig fortid gennem et brud med de tendenser, som har afstedkommet den negative forandring. Over for dette syn står den refleksive nostalgi, der erkender, at fortiden ikke kan genskabes og forholder sig mindre kategorisk og mere refleksivt til det savnede og forgangne. Denne artikel vil fokusere på, hvordan socialdemokraterne brugte nostalgi som et både restaurerende og refleksivt begreb ved at identificere, hvilke dele af fortiden, som socialdemokraterne ønskede at genskabe, og hvordan erkendelsen af fortidens fejl også blev brugt til at pege frem mod nye mål.²⁴

Når artiklen sætter fokus på Socialdemokratiets nostalgi, er det, både fordi partiet, som det følgende afsnit vil vise, bl.a. gennem stærke samfundsvisioner

har spillet en afgørende rolle i udformningen af forestillingerne om det danske samfunds fortid og fremtid. Men også fordi partiet ikke mindst på grund af dets stærke identifikation med det danske velfærdssamfund udfordres af de tendenser, der siden slutningen af det 20. århundrede har præget indretningen af velfærdssamfundet. Samtidig har andre undersøgelser indikeret, at den socialdemokratiske orientering mod fremtiden har skiftet karakter i løbet af de seneste år. Margit Bech Vilstrup har eksempelvis i bogen *Kampen om arbejderne* fra 2019 vist, at Socialdemokratiet fra slutningen af det 20. århundrede ikke længere forstod arbejderklassen som en fremtidsskabende kraft, og at arbejderbegrebets tidslighed i det 21. århundrede i højere grad knyttedes til en utopi om det forgangne industrisamfund fremfor det fremtidige.²⁵ Denne artikel vil supplere denne iagttagelse ved først at give eksempler på partiets fremskridtsfortællinger i det 20. århundrede og derefter fokusere på 2010'ernes socialdemokratiske nostalgi og kritiske opfattelse af historien.

Fremtidens Danmark var Socialdemokratiets efterkrigsprogram, der blev vedtaget på partiets kongres i august 1945. Partiets mål var fuld beskæftigelse og social tryghed, og på længere sigt en reguleret kapitalisme gennem bedriftsråd og arbejderdeltagelse på arbejdspladserne. Den unge cand.polit. Jens Otto Krag var generalsekretær for arbejdet med reformprogrammet.

Socialdemokratiet og fremskridtet

Forholdet til fortiden og skabelsen af fremtidens samfund har været en del af Socialdemokratiets historie siden partiets start. Partiet har i løbet af dets 150 årige historie præsenteret forskellige samfundsvisioner. Fra arbejderbevægelsens start i slutningen af 1800-tallet forbandt socialdemokrater deres politiske kamp for at skabe et bedre samfund med en udpræget tro på fremskridt og mulighederne for gennem demokratiet at skabe en bedre tilværelse for arbejderne og det danske folk.²⁶ Fremskridtsfortællingen var indlejret i flere af partiets centrale tekster herunder Frederik Borgbjerg og C.E. Jensens partihistorie *Socialdemokratiets århundrede* fra 1904, partiprogrammet fra 1913 og *Fremtidens Danmark* fra 1945, der på forskellig vis koncentrerede sig om opbygning af en bevægelse og et mere retfærdigt samfund.²⁷ Partiets opmærksomhed på fremtiden stod ikke i modsætning til interessen for fortiden, og partiets ledende personer forsøgte at bygge bro mellem fortidens erfaringer og fremtidens samfund. Således bar de officielle partihistorier fra udgivelsen af *Det danske Socialdemokratis Historie fra 1871 til 1921* ved 50 års jubilæet i 1921 og i de efterfølgende udgivelser *En bygning vi rejser* og *Kamp og fornyelse* fra henholdsvis 1955 og 1971 præg af et ønske om at etablere sammenhæng mellem Socialdemokratiets og arbejderbevægelsens fremskridt og det danske samfunds fremskridt mere generelt.²⁸

Partiets visioner for fremtidens samfund ændrede sig i løbet af det 20. århundrede. Mellem de to principprogrammer i 1913 og i 1961 nedtonedes den marxistiske inspiration og målet om at afskaffe det kapitalistiske privateje til produktionsmidlerne forsvandt.²⁹ Det progressive syn på historiens udvik-

ling forsvandt imidlertid ikke i efterkrigstidsårene, men forandredes i takt med, at velfærdsstaten blev den bærende fremtidsvision for partiet.³⁰ Således var principprogrammet *Vejen Frem* fra 1961 præget af en stor teknologisk optimisme og forventninger til den økonomiske vækst.³¹

Også i årene efter, at velfærdsstaten var etableret, lagde partitoppen vægt på at forbinde fortidens sejre med udviklingen af nye visioner for fremtiden. I bogen *Kamp og fornyelse* fra 1971 fremlagde partiformand Jens Otto Krag og partisekretær K.B. Andersen partiets resultater i de foregåede 25 år. Samtidig udtrykte forfatterne optimisme med hensyn til partiets politiske mål og udviklingen af fremtidens samfund. Bogen afsluttes med et citat fra Krags åbningstale på Socialdemokratiets årsmøde i 1970, hvor han appellerede til at bygge videre på de foregående års arbejde og nedbryde resterne af klasse-samfundet:

“Kan vi i det kommende år klart præcisere en socialdemokratisk holdning til de problemer, der her er nævnt, og de nye, som tiåret vil bringe, så kan vi også skabe forståelse for, at demokratisk socialisme betyder menneskelig frigørelse og nye menneskelige muligheder. Vi skal omforme det danske samfund i 70’erne. Derfor skal vi have nye visioner. Men vi skal også arbejde i det daglige for at få politisk styrke til at omsætte visioner i hverdagen. Det nye samfund, som vi ønsker det, kommer ikke af sig selv. Det er vor politiske opgave at bane vejen for det.”³²

Således forbandt Krag Socialdemokratiets praktiske politik med ønsket om at omforme og skabe et nyt Danmark. Visionerne indebar bl.a. et fornyet fokus på demokratisering af det danske samfund, hvor partiet fra slutningen af 1960’erne især koncentrerede sig om økonomisk demokrati, der kulminerede med lovforslaget i 1973.³³ Ønsket om økonomisk demokrati var en genoplivning af den dobbelte betydning, som Socialdemokratiet siden slutningen af 1800-tallet tillagde demokrati, hvor begrebet både henviste til en politisk, parlamentarisk styreform og en vision for fremtidens socialistiske samfund.³⁴ Ydermere genfandt partiet i 1970’erne den marxistiske inspiration. Særligt begrebet demokratisk socialisme omhandlede i principprogrammet fra 1977 *Solidaritet, lighed og trivsel* ønsket om vidtgående demokratisering af samfundet forstået som fælles ejendomsret til produktionsmidlerne, demokrati på den enkelte arbejdsplads og samfundsstyring af produktionen efter folkets ønsker og behov.³⁵

Sammen med det fornyet fokus på demokratisering var 1970’erne imidlertid også et afgørende vendepunkt for partiet. Indtil 1970’erne var det arbejderbevægelsens krav, der satte den langsigtede politiske dagsorden i

Danmark.³⁶ I 1970'erne satte kriserne ind, væksten dalede, og mulighederne for at viderebygge velfærdsstaten løb på grund. Ifølge Niels Ole Finnemann forandrede socialdemokraterne i denne periode deres syn på fremskridt, idet forventninger til teknik og videnskab fuldstændig forsvandt, da partiet reviderede dets principprogram i 1977.³⁷ I løbet af 1970'erne og 1980'erne strandende også partiets forsøg på at få ØD indført. Derved nedtonede partiet de demokratiske og socialistiske målsætninger, som havde kendetegnet Socialdemokratiets og arbejderbevægelsens politiske kamp i hele det 20. århundrede.³⁸ Det er derfor med god ret, at man kan tale om en ny fase i Socialdemokratiets historie fra slutningen af 1970'erne og frem. I denne periode var den socialdemokratiske ideebetragtning præget af forskellige bud på nye retninger, der kunne sikre den socialdemokratiske relevans i samfundet og sætte nye mål for fremtiden i en hastigt udviklende verden og under helt andre økonomiske betingelser for udviklingen af velfærdsstaten end i de foregående efterkrigsår.

Det er samtidig signifikant, at perioden fra sidste fjerdel af det 20. århundrede, både er den periode, hvor partiet ændrede dets syn på fremskridt, og der, hvor arbejderhistorien for alvor etableredes ved dannelsen af Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie i 1970 og med oprettelsen af Arbejdermuseet i 1982, hvor forbindelsen mellem udviklingen af den moderne danske velfærdsstat og arbejderbevægelsens historie stod centralt.³⁹

1970'ernes diskussioner om velfærdsstatens fremtid betød dog ikke, at Socialdemokratiet mistede visioner for fremtiden, men at disse på ny forandrede sig.⁴⁰ Ideen om, at Socialdemokratiet måtte genfindes, var karakteristisk for en række debatbøger og politiske markeringer i 1990'erne.⁴¹ Eksempelvis fokuserede Mogens Lykketoft i bogen *Sans og samling* i 1994 på at fastholde det socialdemokratiske lighedsperspektiv og samtidig opdatere og reformere socialdemokratismen i en globaliseret tidsalder bl.a. gennem privatiseringer af statsejede selskaber.⁴² Andre som de fire yngre socialdemokrater, Jan Juul Christen, Henrik Sass Larsen, Hans Staunsager og Torben Tjans skrev i 1996 bogen *Tilbage til friheden*, hvori de ønskede at gøre Socialdemokratiet til et fremskridtsorienteret parti ved at promovere frihedsbegrebet og reformer af den offentlige sektor.⁴³ I Storbritannien havde Tony Blairs Labor stor vælgersucces med ideen om den tredje vej, og også de danske socialdemokrater reviderede velfærdssamfundets normative grundlag og deres syn på forholdet mellem stat, kapital og civilsamfund.⁴⁴ Under Poul Nyrup Rasmussen, Mogens Lykketoft og Helle Thorning-Schmidts lederskab var partiets ledelse præget af en ny mere markedsorienteret økonomisk politik og ideologiske diskussioner om og forventninger til, hvordan velfærdsstaten skulle tilpasses og udvikles til globaliseringen og fremkomsten af videnssamfundet.⁴⁵

Det var ikke kun i ideologiske diskussioner, at partiet så forandringer, men

også i politikudformningen af velfærdsstaten, hvor partiet førte en mere brugerorienteret og udbudsstyret social- og beskæftigelsespolitik fra 1990'erne og frem.⁴⁶ Under Helle Thorning regeringens fra 2011-2015 vakte det stor opsigt, at regeringsgrundlaget stadfæstede regeringens intention om at videreføre den foregående borgerlige regerings økonomisk politik i bredeste forstand.⁴⁷ Ligeledes gav finansminister Bjarne Corydon et omdiskuteret interview, hvor han bekendte sig til konkurrencestaten som velfærdsstatens redning og afløser.⁴⁸ Partiet havde dog store udfordringer med at genvinde fortidens vælgeropbakning, og den værdikamp, som borgerlige intellektuelle og politikere førte an i 2000'erne, var således et vedvarende problem for partiet. En del af årsagen til den store vælgerflugt var angiveligt, at partiet fra 1990'erne var splittet i forhold til spørgsmål om indvandring og flygtningepolitikken, som især Dansk Folkeparti kapitaliserede på. Samtidig havde der i de foregående år været større debatter om Socialdemokratiets ideologiske rolle, hvor bl.a. Jørn Henrik Petersen og Lars Olsen på hver sin vis kritiserede partiet for at svingte dets historiske formål.⁴⁹

Forholdet mellem fortid og fremtid og erfaring og forventning er således et evigt omdrejningspunkt for socialdemokratiske diskussioner om ideologi. Som det følgende afsnit vil argumentere for, var det et særkende ved Socialdemokratiet under Mette Frederiksens ledelse, at nostalgien, dyrkelse af fortiden og fokus på forfaldshistorier trådte langt tydeligere frem end forventningerne til fremtiden samtidig med, at fremtrædende partimedlemmer stillede sig kritisk til udviklinger i den umiddelbare fortid.

Socialdemokratiets nostalgi

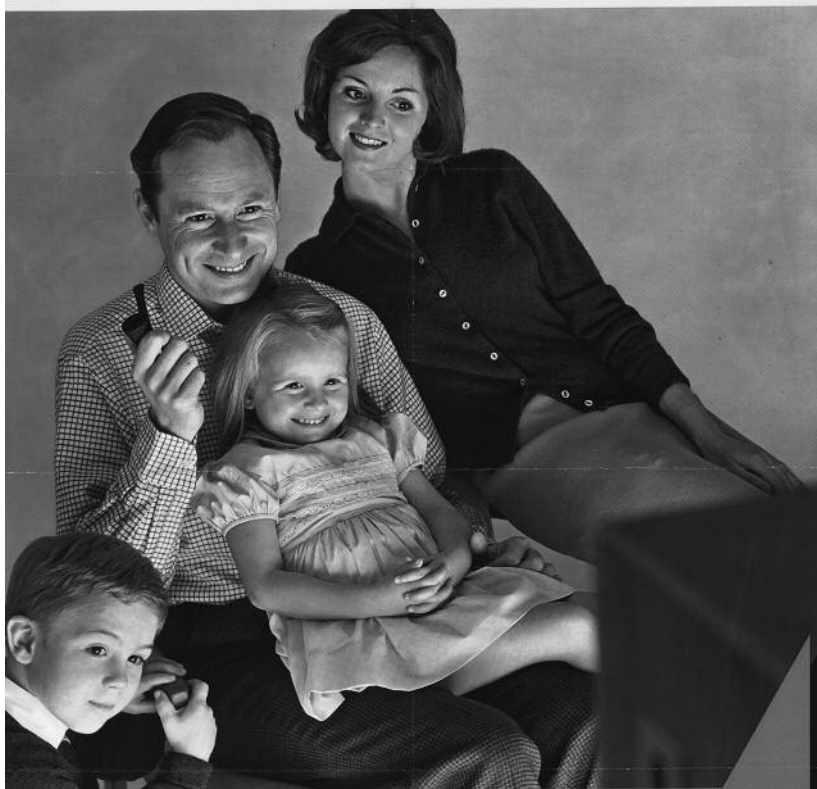
Et kendetegn ved den socialdemokratiske ledelse under Mette Frederiksen var partitoppens store interesse for partiets egen historie. Brugen af historien kom eksempelvis til udtryk, da kunstneren Jacob Brostrup i 2018 udsmykkede partiets gruppeværelse på Christiansborg med syv malerier om den socialdemokratiske historie med titlen folkets tid. I samme ombæring udgav historikeren Martin E.O. Grunz, der også havde bistået kortlægningen og udvælgelsen i forbindelse med udarbejdelsen af malerierne, sammen med Connie Hansen en bog om partiets historie med udgangspunkt i de syv malerier.⁵⁰ Isoleret set er det, som beskrevet i det foregående, ikke bemærkelsesværdigt, at partiet dyrker sin egen historie. Men processen omkring folkets tid skal ses i sammenhæng med, at en række socialdemokratiske toppolitikere udgav ideologiskbetonede debatbøger, hvor en bestemt forståelse af fortiden med ønske om at bevare velfærdssamfundet frem for at udvikle nye samfundsvisioner stod centralt.

Det drejer sig i særdeleshed om Peter Hummelgaards *Den syge kapitalisme* fra 2018, Kaare Dybvad Beks *De lærdes tyranni* fra 2017, Dan Jørgensens *Staunings arv* fra 2018, Mattias Tesfayes *Velkommen Mustafa* fra 2017, Pernille Rosenkrantz-Theil og Ane Halsboe-Jørgensens *Det betaler sig at investere i mennesker* fra 2018 og Pernille Rosenkrantz-Theils *Hvilket velfærdssamfund?* fra 2019.⁵¹ Det følgende koncentrerer sig af pladsmæssige hensyn primært på bøgerne af Hummelgaard og Jørgensen, tekster af Mette Frederiksen og Socialdemokratiets principprogram *Felles om Danmark*, som partiet vedtog i 2017. De to debatbøger er sammen med *Velkommen Mustafa*, der udelukkende drejer sig om indvandrings- og asylpolitik, dem der primært beskæftiger sig med fortidens Socialdemokrati, og derved også de bøger, hvor forestillingerne om historien tydeligst træder frem. Fælles for principprogrammet og debatbøgerne var deres opfattelse af partiets historie og deres fokus på partiets rolle i at forme velfærdssamfundet, den stærke tillid, tryghed og sociale kontrakt i Danmark samt deres problematisering af de senere års politik omkring indvandringen, globaliseringen og velfærdsstatens udvikling. Debatbøgerne og principprogrammet udkom efter folketingsvalget i 2015 og det politiske jordskredsår 2016, hvor både Donald Trumps sejr ved det amerikanske præsidentvalg og Brexit viste befolkningernes overraskende store protester mod globaliseringen. Frederiksens periode som formand var således meget tidligt påvirket af lav tillid, store vælgerskred og nye politiske strømninger i centrale magtpositioner rundt om i den vestlige verden. Efter Trumps valgsejr erklærede Frederiksen, at den gruppe, der på grund af utryghed stemte på Trump, havde ret. Verden var, ifølge den socialdemokratiske formand blevet mere utryg og udfordrende for flere samfundsgrupper i vesten.⁵² Disse begivenheder spillede en stor rolle for socialdemokraternes opfattelse af historien og partiets rolle heri.

I det følgende afsnit viser artiklen, at den socialdemokratiske nostalgi byggede på en forståelse af fortiden som en trefaset udvikling.⁵³ De forskellige socialdemokrater koncentrerede sig om den glørværdige fortid omkring efterkrigstidens velfærdssamfund, en overgangsperiode i 1990'erne, hvor socialdemokratiet angiveligt glemte det folkelige og nationen for at hylde det globale og en nutidig skillevej, hvor den centrale ambition handlede om at genskabe tilliden til politikere.

Kendetegnende for de socialdemokratiske udgivelser var en fortælling om velfærdssamfundet som kernen i det danske samfund. Fremhævelsen af partiets rolle i opbygningen af velfærdssamfundet var særligt fremtrædende i Dan Jørgensens bog *Staunings arv*, der omhandlede Thorvald Staunings liv og politiske karriere. Bogen forsøgte at bygge bro mellem det socialdemokratiske statsministerkoryfæ og den nuværende ledelse med en præmis om, at nutidens

TRYGHED FOR FAMILIEN

GØR GODE TIDER BEDRE!

X VED

**SOCIAL
DEMOKRATIET**

I 1960'erne var velfærdsstaten under opbygning. Fremtidsoptimismen i Socialdemokratiet var stor. Det var vigtigt at få opbakning til at forsette. Valgsloganet fra 1960 blev derfor: Tryghed for familien. Gør gode tider bedre. Valgplakat 1960.

socialdemokrater på samme måde som Stauning i midten af 1930'erne stod midt i en opløsningstid, hvor den økonomiske krise splittede landet. Den socialdemokratiske statsminister Thorvald Stauning fungerede for Dan Jørgensen som en katalysator for god socialdemokratisk politik, og bogen hyldede den socialdemokratiske arv, 1930'ernes socialreformer og Staunings arbejde for at løse samfundets problemer. I samme ombæring understregede Jørgensen, at de gode sider ved det danske velfærdssamfund skyldtes Socialdemo-

kratiets toneangivende rolle. Således bekendtgjorde Jørgensen, at “trygheden, tilliden og sammenhængskraften er noget, vi har skabt.”⁵⁴

Peter Hummelgaard gav i bogen *Den syge kapitalisme* en beskrivelse af socialdemokratiets historiske udvikling, der ligesom Dan Jørgensen, fremhævede partiets ansvar for velfærdssamfundets udvikling. Den socialdemokratiske bevægelse var ifølge Hummelgaard kendetegnet ved i mere end 100 år at have inddæmmet kapitalismens værste sider og samtidig sørget for, at de bedste sider kom flest mulige mennesker til gavn.⁵⁵ Det er dog sigende, at Hummelgaard på samme vis som Jørgensen ikke koncentrerede sig om det socialdemokratiske partis første 50 år, men primært fokuserede på perioden fra mellemkrigstiden og frem, hvor partiet under Staunings, H.C. Hansens, Viggo Kampmanns og Jens Otto Krags lederskab opbyggede velfærdssamfundet. Med Hummelgaards ord lykkedes det for socialdemokraterne i de år at gøre markedet til sin tjener og skabe et samfund med større tryghed og mere lighed.⁵⁶

Både Hummelgaard og Jørgensen understregede begrebet den sociale kontrakt, der angiveligt kendetegnede og gjorde det danske samfund stærkt. Hummelgaard definerede den sociale kontrakt som en gensidig forståelse mellem producenter og de producerende om, hvordan den økonomiske vækst og velstand fordeles, en fælles erkendelse af, at der er en stat, som sikrer fair og gennemsigtige fællesspilleregler, og at der i samfundet eksisterer gensidige fælles forpligtelser.⁵⁷ Med andre ord kendetegnede begrebet udviklingen af velfærdssamfundet og efterkrigstidens harmoni mellem vækst og velfærd, idet velfærdssamfundet ifølge Hummelgaard blev skabt som en form for institutionalisering af den sociale kontrakt.⁵⁸

Ved at identificere Socialdemokratiets historie med udviklingen af velfærdssamfundet skriver Hummelgaard og Jørgensen sig ind i en mangeårig socialdemokratisk tradition for at sammenskrive partiets og den nyere danmarkshistorie i et positivt lys.⁵⁹ Det påfaldende ved deres nostalgiske skildring var, at de også beskrev en forfaldsfortælling om de sidste 20-30 års dansk og international politik.

Omdrejningspunktet i Hummelgaards bog *Den syge kapitalisme* var finanskrisens økonomiske og politiske konsekvenser og det manglende opgør med årsagerne til krisen, der ifølge Hummelgaard truede tilliden til den danske samfundsmodel. Inspireret af den franske økonom Thomas Piketty skitserede Hummelgaard den stigende ulighed, der truede med at ophæve den sociale kontrakt. Ligesom Mette Frederiksen i sin åbningstale i 2019 udtrykte bekymring for globaliseringen, vurderede Hummelgaard, at idealet om den grænseløse verden i det 21. århundrede, som angiveligt kendetegnede ideen om globalisering, var kommet i direkte konfrontation med hensynet til at

skabe sociale fremskridt for borgerne i det nationale fællesskab.⁶⁰ Krisetendenserne viste sig ifølge Hummelgaard ved, at middelklassen skrumpede, uligheden steg, og folk oplevede utryghed, som kunne lede til politisk ustabilitet og i sidste instans sætte demokratiet alvorligt på prøve. Det helt afgørende tegn på krisen, var dog, at den fremtidige generation, der inkluderede ham selv, ikke længere kunne være sikre på, at deres børn kom til at leve i en verden med flere muligheder og mere frihed.⁶¹

Ligeledes karakteriserede Dan Jørgensen samtiden som en ny opløsnings-tid, hvor billedet af det tillidsfulde Danmark måske var ved at krakelere.⁶² Særligt bekymrende var det ifølge Jørgensen, at tilliden til politikere og politiske institutioner dalede, fordi folket ikke længere troede, at politikerne kunne løse fremtidens udfordringer.⁶³ På samme vis som Hummelgaard fokuserede Jørgensen på, at flere bekymrede sig om fremtiden:

“Jeg tror, at alle, der som jeg kommer meget rundt i vores land og taler med mange forskellige mennesker, kan genkende billedet. Den optimistiske danske ånd – troen på, at i morgen kan blive bedre end i dag – er truet.”⁶⁴

Derved understregede både Hummelgaard og Jørgensen, at Danmark i 2010'erne stod ved en skillevej med alvorlige konsekvenser, hvis ikke den sociale kontrakt blev bevaret.

Den sociale kontrakt stod ligeledes stærkt i principprogrammet, der ikke blot beskrev truslerne mod samfundsmodellen, men også opfattede begrebet som et forsvarsværk mod den sociale krise. I *Fælles om Danmark* indkapsledes velfærdssamfundet også i begrebet den sociale kontrakt, hvor social fremgang og økonomisk vækst hang uløseligt sammen, og medvirkede til, at landet ville klare sig i en globaliseret verden.⁶⁵ Samtidig understregede partiprogrammet, at den angiveligt stabile samfundsmodel korrelerede med oplevelsen af verden som ustabil og uforudsigelig:

“Vi er et af de mest lige samfund i verden. Samtidig er vi et af de rigeste lande i verden. Vores model virker. Den skal vi passe på. Den ruster os godt i en turbulent og foranderlig verden.”⁶⁶

Den samme pointe om, at den sociale kontrakt rustede Danmark til at håndtere udfordringerne, var også omdrejningspunktet for Mette Frederiksen, da hun i en kronik i *Politiken* 2017 beskrev kapitalismen som syg. At Danmark var et af verdens mest lige, trygge og rige lande, var ifølge Frederiksen et resultat af politisk handling og den sociale kontrakt, der udvandt de bedste sider af kapitalismen og regulerede de værste.⁶⁷ Problemet bestod dog ifølge

Frederiksen i, at den sociale kontrakt var svækket og måske nogen steder ligefrem opsagt. Så samtidig med, at velfærdssamfundet gjorde det muligt at afbøde kriser, bestod visionerne og de politiske og økonomiske kampe i det 21. århundrede i at styrke den sociale kontrakt.⁶⁸ Ifølge Frederiksen havde social dumping, indvandring og stigende ulighed medført større utryghed og bekymringer for fremtiden. Den politiske målsætning blev derfor kort og klart "at genskabe den sociale kontrakt mellem kapitalisme og en retfærdig udvikling."⁶⁹

Socialdemokraternes fokus på at styrke den sociale kontrakt og tilliden i det danske samfund skal ses som en reaktion på folketingsvalget i 2015, hvor partiet mistede regeringsmagten, og Dansk Folkeparti oplevede et stort fremskridt i landets ydre områder. Valget, som flere sammenlignede med jordskredsvalget i 1973, viste, at tilliden til politikerne var nedadgående og illustrerede samtidig et skel mellem land og by.⁷⁰

Årsagerne til valget var mange, men blandt socialdemokraterne var der en vilje til kritisk at evaluere deres egne begrænsninger og ansvar for den negative udvikling. I en række interviews op til valget i 2019 og i erkendelse af befolkningens manglende tillid til partiet lagde Mette Frederiksen afstand til flere forgængere i formandsstolen herunder især hendes tidligere chef Helle Thorning-Schmidt. Eksempelvis forklarede Frederiksen i et interview med *Altinget* i 2018, at partiet angiveligt siden 1990'erne havde ført en for liberal økonomisk politik og en for liberal udlændingepolitik, og at nøglen til at generebore befolkningens tillid lå i en politik, der adskilte sig herfra.⁷¹

Som Frederiksen klargjorde handlede socialdemokraternes opgør med fortiden både om den økonomiske politik og de kulturelle værdispørgsmål. Dan Jørgensen og Peter Hummelgaard fortolkede primært forfaldsperioden i lyset af socialdemokratiets velfærdspolitik. Dan Jørgensen beskrev kritisk, hvordan hans eget parti lod den offentlige sektor styre efter New Public Management og konkurrencestatens logikker de foregående 20-30 år.⁷² Peter Hummelgaard angreb politikerne for at svigte opgøret med finanskapitalen, og han argumenterede for, at finanskrisen opstod på baggrund af et værdiskred, der angiveligt definerede dansk politik og økonomi i årtierne op til.⁷³ Et værdiskred der ledte til ustabilitet, svækkelse og måske også opsigelse af den sociale kontrakt, når regningen fra krisen blev betalt ved nedskæringer i velfærden.⁷⁴ Dette værdiskred havde, ifølge Hummelgaard desværre også ramt Socialdemokratiet, idet socialdemokraterne rundt om i Europa på et tidspunkt mellem 1980'erne og 2010'erne opgav arbejdet for at bevæge samfundet henimod stadig mere retfærdig fordeling af velstand. I Danmark led Hummelgaards parti også af rådvlidhed:

xx

“Lige så slagkraftig og agil socialdemokratismen var i det 20. århundrede i forhold til at korrigere markedskapitalismens ufuldkommenhed, lige så magtesløs har man været siden årtusindeskiftet.”⁷⁵

Som Mette Frederiksen, mente Hummelgaard, at socialdemokratiet for sent havde erkendt “den økonomiske krises årsager og konsekvenser samt de samfundsmæssige konsekvenser ved ureguleret migration.”⁷⁶ Hummelgaard forenede de to aspekter ved at give et bud på det 21. århundredes fornyelse af den sociale kontrakt, der både fokuserede på det konkrete fællesskab, som manifesterede sig i velfærdssamfundet og det åndelige fællesskab forstået som det kulturelle fællesskab, der binder nationen sammen.⁷⁷

De nedtonede visioners tid

Socialdemokraterne har haft betydelig succes i det første år ved regeringsmagten. Meningsmålinger gav således partiet mere end hver tredje stemme et år efter valget i 2019.⁷⁸ Den positive opbakning hang utvivlsomt sammen med håndteringen af Coronakrisen, som ikke har været genstand for denne analyse. Tilslutningen kan ifølge den politiske kommentator Lars Trier Mogensen også tolkes som et udtryk for, at partiet ved at gennemgå et dobbelt kursskifte har draget de rigtige konklusioner af Donald Trumps valgsejr i 2016.⁷⁹ På den ene side neutraliserede partiet værdipolitikken som politisk emne ved eksempelvis at give opbakning til Danmarks midlertidige udtrædelse af FN’s kvoteflygtningesystem i 2016, og ved at Mette Frederiksen samme år i Tv-programmet Deadline på DR2 beklagede, at partiet ikke tog de socialdemokratiske borgmestre på vestegnens advarsler om integrationsproblemer mere alvorligt i 1980’erne og 1990’erne. På den anden side har partiet foretaget en venstredrejning på fordelingspolitikken, som mest iøjnefaldende kunne ses ved pensionsaftalen i 2020, der forbedrede forholdene for nedslidte. Disse aspekter var centralt for Mette Frederiksens politiske projekt i slutningen af 2010’erne. Som denne artikel har vist, handlede denne ideologiske reorientering også om at genkalde velfærdssamfundets gyldne tid og samtidig lægge afstand til partiets politik fra 1990’erne og frem.

Socialdemokraternes dyrkelse af fortidens velfærdssamfund og sociale kontrakt udtrykte et ønske om at vende tilbage til fortidens samfund ved at erkende de fejltagelser, der blev begået i fortiden. Den socialdemokratiske politiske nostalgi blev imidlertid også brugt til at vise en vej frem for det danske samfund. Efter 2015 fokuserede socialdemokraterne på at genetablere tilliden til politik for derved at skabe fornyet håb blandt vælgerne. De socialdemokratiske visioner handlede således i overvejende grad om at vise,

at politik kunne ændre på virkeligheden og afvige fra den satte kurs. Som Kaare Dybvad Bek skrev i sin bog *De lærdes tyranni* fra 2017, handlede kuren mod vælgeroprør først og fremmest om politik og politikernes rolle og at føre en konkret politik for det såkaldt "folkelige Danmark".⁸⁰ Ønsket om handling var også helt tydelig, da Coronakrisen ramte Danmark, og regeringen i marts 2020 besluttede at lukke landet midlertidigt. Denne krise kunne således fortolkes ind i det socialdemokratiske projekt om at genskabe tilliden til politikerne ved at demonstrere handlekraft, vilje og evne til at løse borgernes og samfundets udfordringer.

Den socialdemokratiske ledelses fokus på at genskabe tilliden ved at vise handlekraft og korrigerende fejltagelser i fortiden udtrykte et ønske om at skabe tryghed i det allerede etablerede velfærdssamfund. Kernen i det socialdemokratiske projekt handlede om at bevare en samfundsmodel og genskabe troen på fremtiden, hvilket også illustreres i principprogrammet, der havde som "hovedprioritet at skabe tryghed og tro på fremtiden."⁸¹ Ligeledes handlede danskernes frygt for fremtiden, ifølge Dan Jørgensen om risikoen for ikke at opretholde det samme levestandard.⁸² De politiske visioner handlede således ikke først og fremmest om at bygge grundstenene til fremtidens samfund, men om at opretholde og bevare det høje levestandard. Sammenlignet med Jens Otto Krag's målsætning i 1970 om at omforme samfundet og bane vejen for det nye samfund, har Mette Frederiksen's socialdemokrati været langt mindre visionær og præget af ønsket om at styrke eller genskabe en samfundsmodel, hvor længslen efter et samfund med en stærk social kontrakt stod som den væsentlige vision.

Nedtoningen af forventningerne til fremtiden kan også findes i Socialdemokratiets opfattelse af demokrati og demokratisering. Til forskel fra eksempelvis programmet i 1977 beskrev principprogrammet fra 2017 demokrati som en styreform med individuelle frihedsrettigheder til at forsamle sig og ytre sig, så den enkelte kan præge rammerne om sit eget liv.⁸³ Samtidig fokuserede partiet i 2017 på demokrati som et dannelsesbegreb, hvor individet formes gennem deltagelse:

"Danmark skal være et oplysnings- og deltagelsessamfund, der baserer sig på borgernes aktive engagement. Almen dannelse er en nødvendighed og et ideal i et demokrati. Det kræver opdragelse i demokrati fra den tidlige barndom og op gennem hele uddannelsessystemet. Og det fordrer gode muligheder for uddannelse samt et rigt kultur og foreningsliv."⁸⁴

Partiet har således forladt ønskerne om demokratisering gennem andre sfærer af samfundet end det politiske og forstod i 2017 demokrati som en styreform

og en livsform, og derved ikke længere et projekt, der skulle nedbryde eller udfordre den økonomiske magtkoncentration i samfundet eller forskyde sig til arbejdsmarkedet.

Socialdemokratiets mangel på samfundsvisioner er kritiseret mange gange tidligere. Således har flere historiske undersøgelser argumenteret for, at partiet allerede efter 1. verdenskrig og den russiske revolution erstattede fremtids-målet om socialisme med kampen for indflydelse og medbestemmelsesret i det eksisterende samfund.⁸⁵ Denne artikel skriver sig for så vidt ind i denne tradition for kritik af de socialdemokratiske visioner, og indikerer, at de socialdemokratiske fremtidshorisonter i begyndelsen af det 21. århundrede lukkedes. Andre undersøgelser vil ganske givet kunne finde tegn på en mere visionær politisk tænkning i 2010'ernes arbejderparti. Artiklen vil derfor slutte med en opfordring til flere undersøgelser af den aktuelle generation af socialdemokraters historiebrug og forståelse af centrale politiske begreber, der formentligt vil lede til interessante iagttagelser om forholdet mellem politik og samfundsvisioner i det 21. århundrede.

Noter

Tak til Jacob Jensen for gode kommentarer.

1. Esben Schjørring, "Mette Frederiksen indvarsler pessimismens tidsalder," *Altinget* 3. oktober 2019.
2. <https://www.regeringen.dk/nyheder/2019/statsministerens-tale-til-folketingets-aabning/>
3. Ibid.
4. Sophie Gaston and Sacha Hilhorst, *At home in one's past – Nostalgia as a Cultural and Political Force in Britain, France and Germany*, Demos, 2018.
5. Se Esben Schjørring, "Politisk nostalgi i risikosamfundet," *Kommunikationsforum*, 2016. Albert Weale, "Nostalgic Democracy Triumphs over Democratic Internationalism," s. 352-354, *The Political Quarterly*, Nr. 87(3), 2016. Eefje Steenvoorden & Eelco Hartevelde, "The appeal of nostalgia: the influence of societal pessimism on support for populist radical right parties", s. 28-52, *West European Politics*, 41:1, 2018.
6. Åsa Linderborg, *Socialdemokraterna skriver historia: Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000*, Stockholm, 2001.
7. Niels Ole Finnemann, *I broderskabet aand – Den socialdemokratiske arbejderbevægelses idehistorie 1871-1977*, København, 1985. Anders Dybdahl (red.), *Socialdemokratiske tænkere*, København, 2014. Carl Erik Bay, *Socialdemokratiets stilling i den ideologiske debat i mellemkrigsiden*, København, 1973. Niels Finn Christiansen, "Socialismen og fædrelandet. Arbejderbevægelsen mellem internationalisme og national stolthed 1871-1940", s. 512-582, i: *Dansk Identitetshistorie: Folkets Danmark 1848-1940*, bind 3, 1992. Claus Bryld, *Den socialdemokratiske idéarv*, Roskilde, 2004. Ove Korsgaard, *Kampen om folket*, København, 2004. Lars Torpe og Karin Hansen, "Demokrati i Danmark

- Socialdemokratisk set,” *Årbog for arbejderbevægelsens historie*, Nr. 13, 1983. Klaus Petersen, *Legitimitet og Krise – Die politische Geschichte des dänischen Wohlfahrtsstaates 1945-1973*, Berlin, 1998. Klaus Petersen, *Socialdemokratisk samfund*, København, 2001. Gerd Callesen, Steen Christensen, Henning Grelle (red.), *Udfordring og omstilling: Bidrag til Socialdemokratiets historie 1971-1996*, København, 1996. Christoffer Green-Pedersen, “Dør lægen nødvendigvis, og lykkedes operationen nu også så godt?,” s. 27-39, *Arbejderhistorie*, nr 4, 2005.
8. Carolyn Kiser Anspach, “Medical Dissertation on Nostalgia by Johannes Hofer, 1688,” s. 376-391, *Bulletin of the Institute of the History of Medicine*, Nr. 2(6), 1934, s. 387.
9. Fred Davies, *Yearning for Yesterday: A Sociology of Nostalgia*, 1979, 3-4.
10. Gaston and Hilhorst, *At home in one's past*, 27.
11. Boym, *The future of nostalgia*. Peter Fritzsche, “Specters of History: On Nostalgia, Exile and Modernity,” s. 1587-1618, *The American Historical Review*, Nr. 106(5), 2001, 1589.
12. Se eksempelvis Reinhart Koselleck. Basil Books, 2001. “Vergangene Zukunft der frühen Neuzeit,” s. 17-38, i Reinhart Koselleck, *Vergangene Zukunft: Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*, Frankfurt am Main 1979.
13. Reinhart Koselleck, “Erfahrungsraum und Erwartungshorizont – zwei historische Kategorien,” s. 349-375, i Reinhart Koselleck, *Vergangene Zukunft: Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*, Frankfurt am Main 1979.
14. Boym, *The future of nostalgia*, s. 10.
15. Davies, *Yearning for Yesterday*, 1979, s. 35. Michael Pickering and Emily Keightley, “The Modalities of Nostalgia,” s. 919-941, *Current Sociology*, nr. 54(6), 2006. Alastair Bonnett, *Left in the Past: Radicalism and the Politics of Nostalgia*, London: Continuum, 2010.
16. Aleida Assmann, “Transformations of the Modern Time Regime,” i Chris Lorenz, Berber Bevernage (red.), *Breaking up Time: Negotiating the Borders Between Present, Past and Future*, Vandenhoeck & Ruprecht, 2013, 41. François Hartog, *Regimes of Historicity: Presentism and Experiences of Time*, New York, 2015, s. 17-18. Se også Christian Geulen, “Plädoyer für eine Geschichte der Grundbegriffe des 20. Jahrhunderts,” s. 79-97, *Zeithistorische Forschungen*, nr. 7(1), 2010.
17. Se eks. Søren Krarup, *National værnepligt*, København, 2009.
18. Christian Juhl, “Danmark blev i mange år kaldt humanitær stormagt – nu er det en myte,” *Altinget*, 6. maj 2019.
19. Jørn Henrik Petersen and Klaus Petersen, “The Concept of ‘Welfare State’ in Danish Public and Political Debates,” s. 162.
20. Se eks. David Lowenthal, *The Past is a Foreign Country*, Cambridge, 1985.
21. Svetlana Boym, “Nostalgia and Its Discontents” s. 7-18, *The Hedgehog Review*, nr. 9(2), 2007.
22. Fritzsche, “Specters of History,” 1592. Clay Rutledge, *Nostalgia A Psychological Resource*, New York, 2015.
23. Boym, *The future of nostalgia*, 2001, 41-55.
24. Laurajane Smith and Gary Campell, “‘Nostalgia for the future’: memory, nostalgia and the politics of class,” s. 612-627, *International Journal of Heritage Studies*, Nr. 23(7), s. 613.
25. Margit Bech Vilstrup, *Kampen om arbejderne*, København, 2019, s. 304-305.
26. Finnemann, *I broderskabet aand*. Claus Bryld, *Den demokratiske socialismes gennembrudsår*, 1992.
27. Frederik J. Borgbjerg og C.E. Jensen, *Socialdemokratiets Aarhundrede – Fremstillinger af Arbejderbevægelsens historie fra Revolutionen 1789 indtil vore dage*, København: A. Christiansens Forlag, 1904. Socialdemokratiet, *Program og love for Socialdemokratiet i*

- Danmark, Aarhus: Arbejderpartiets Bogtrykkeri, 1913. Alsing Andersen et.al, *Fremtidens Danmark – Socialdemokratiets økonomiske Politik*, Social-Demokratens Trykkeri, 1945.
28. E. Wiinblad og Alsing Andersen, *Det danske Socialdemokratis Historie fra 1871 til 1921: Festskrift i Anledning af 50-aars Jubilæet*, København, 1921. Oluf Bertolt, Ernst Christiansen og Poul Hansen, *En bygning vi rejser: Den politiske arbejderbevægelses historie i Danmark I-III*, København, 1955.
29. *Program og Love for Socialdemokratiet*, Vedtaget af Kongressen, 1913, Aarhus, 1913, 3.
30. Niels Finn Christiansen & Klaus Petersen, s.142-170, "Velfærd med vilje – men hvis?," i Niels Ploug, Ingrid Henriksen, Niels Kærgaard (red.), *Den danske velfærdsstats historie*, København, 2004. Lasse Horne Kjældgaard, "Fremtidens Danmark: Tre faser i dansk fiktionsprosa om velfærdsstaten 1950-1980", s. 31-43, *Kritik*, nr. 191, 2009.
31. Socialdemokratiet, *Vejen Frem*, Socialdemokratiets principprogram, vedtaget på den 28. kongres, juni 1961. Finnemann, *I broderskabets aand*, 342-347.
32. Krag og Andersen, *Kamp og fornyelse*, s. 397.
33. Niels Dalgaard, *Ved demokratiets grænse – Demokratisering af arbejdslivet i Danmark 1919-1994*, København, 1995.
34. Jeppe Nevers, *Fra skældsord til slagord*, Odense, 2011, s. 145-165.
35. Socialdemokraterne, *Solidaritet, lighed og trivsel*, principprogram vedtaget på Socialdemokratiets 32. kongres: september 1977, 1977, s. 10.
36. Jørgen Goul Andersen, "Operationen lykkedes, men lægen døde. Socialdemokratiets kriser fra Krag til Lykketoft," s. 413-432, *Politica*, 35. årg(4), 2003, s. 413.
37. Finnemann, *I broderskabets aand*, s. 392.
38. Jonas Toubøl, Jonas Kylov Giefeldt, "Den fejlslagne kampagne for økonomisk demokrati som faktor i Arbejderbevægelsens politiske udvikling," s. 50-71, *Arbejderhistorie. Tidsskrift for historie, kultur og politik*, Bind 2013(3), 2013.
39. Lene Floris og Annette Vasström, *På Museum – mellem oplevelse og oplysning*, Roskilde Universitetsforlag, 1999, s. 171-188.
40. Jenny Andersson, *När framtiden redan hänt: Socialdemokratin och folkhemsnostalgin*, Stockholm, 2009.
41. Se bl.a. Jacob Christensen, Peter Mogensen, Eskil Thuesen, *Velfærd i vanskeligheder: socialdemokratiet mellem autonomi og solidaritet*, København, 1994. Jytte Hilden et.al. "Velfærdssamfundets anden etape," *Det Fri Aktuelt*, 10. februar 1996. Elise Pedersen et.al. "Liberalismen er sygdommen – ikke kuren," *Aktuelt*, 14. marts 1996.
42. Mogens Lykketoft, *Sans og samling. En socialdemokratisk kronike*, Viborg, 1994. Se også Søren Kolstrup, "Mogens Lykketoft – Fuld beskæftigelse, lighed og flexicurity," s. 241-257, i Anders Dybdahl (red.), *Socialdemokratiske tænkere*, København, 2014.
43. Jan Juul Christensen, Henrik Sass Larsen, Hans Stavnsager og Torben Tranæs, *Tilbage til friheden – den eneste vej frem for Socialdemokratiet*, København, 1996, 114.
44. Jan Helbak, "Fra demokratisk socialisme til socialt demokrati," s. 285-315, i Gerd Callesen, Steen Christensen, Henning Grelle (red.), *Udfordring og omstilling: Bidrag til Socialdemokratiets historie 1971-1996*, København, 1996. Jørn Henrik Petersen, Pligt & ret – Ret & pligt: *Refleksioner over den socialdemokratiske idearv*, Odense, 2014.
45. Niels Finn Christiansen, "Vision og virkelighed," s. 110-142, i Gerd Callesen, Steen Christensen, Henning Grelle (red.), *Udfordring og omstilling: Bidrag til Socialdemokratiets historie 1971-1996*, København, 1996. Jørn Henrik Petersen, Klaus Petersen, Niels Finn Christiansen, *Hvor glider vi hen? Dansk velfærds historie bind VI*, Odense, 2014 s. 99-119.
46. Søren Kolstrup, "Velfærdstatens og socialdemokratiets markedstilpasning," s. 1-30. *Arbejderhistorie*, nr.2, 2002.
47. Regeringen, *Et Danmark, der står sammen*, Regeringsgrundlag, 2011, s. 9.
48. Amalie Kestler og Per Michael Jespersen, "Corydon: »Jeg tror på konkurrencestaten.«," *Politiken*, 24. august 2013.

49. Lars Olsen, *En bygning slår revner*, København, 2013. Jørn Henrik Petersen, Ret & Pligt.
50. Martin E.O. Grunz, *Folkets tid – Socialdemokratiet og Danmark*, København, 2018.
51. Peter Hummelgaard, *Den syge kapitalisme*, København 2018. Kaare Dybvad Bek, *De lærdes tyranni – Hvordan den kreative klasse skaber ulighed og undergraver verdens bedste samfund*, People's Press, 2017. Dan Jørgensen, *Staunings arv. Vejen til et lykkeligt Danmark*, København 2018. Mattias Tesfaye, *Velkommen Mustafa: 50 års socialdemokratisk udlændingepolitik*, 2017. Ane Halsboe-Jørgensen & Pernille Rosenkrantz-Theil *Det betaler sig at investere i mennesker – En bog om sociale investeringer, tidlig indsats, finansministeriets regnemodeller & SØM*, Forlaget AXL, 2018. Pernille Rosenkrantz-Theil, *Hvilket velfærdssamfund?*
52. "Mette Frederiksen: Jeg håber, Trump kan åbne vores øjne," *Nordjyske*, 10. november, 2016.
53. Stuart Tannock, "Nostalgia Critique," s. 453-464, *Cultural Studies*, nr. 9(3), 1995, s. 456-457.
54. Jørgensen, *Staunings*, s. 197.
55. Ibid. 201.
56. Ibid. 203-204.
57. Hummelgaard, *Den syge*, s. 17-18.
58. Ibid. s. 27.
59. Klaus Petersen, "Om formuleringen af velfærdsstaten som politisk projekt i 1950'erne – et bidrag til den moderne velfærdsstatshistorie", s. 62-78, *Arbejderhistorie*, nr 4, 1996.
60. Ibid. s. 197.
61. Ibid. s. 30.
62. Jørgensen, *Staunings*, s. 196.
63. Ibid. s. 204.
64. Ibid. s. 20.
65. Ibid. s. 16
66. Socialdemokratiets principprogram, *Fælles om Danmark*, 2017, 20.
67. Mette Frederiksen, "Kapitalismen er blevet syg," *Politiken*, 29. januar 2017.
68. Ibid.
69. Ibid.
70. Kasper Møller Hansen og Rune Møller Stubager (red.), *Oprør fra udkanten – Folketingsvalget 2015*, København, 2015.
71. Erik Holstein, "Mette Frederiksen: Jeg vil heller have, at en frafalden socialdemokrat stemmer på et andet parti, end at han sætter sig hjem i sofaen," s. 32-40, *Altinget: magasin*, Nr. 21 (december), 2018, s. 34.
72. Jørgensen, *Staunings*, 210.
73. Hummelgaard, *Den syge*, s. 194.
74. Ibid. 195.
75. Ibid. 205.
76. Ibid. 208-209.
77. Ibid. 212-213.
78. David Troels Garby-Holm, "Ny måling: Socialdemokratiet går på sommerferie med rekordhøj tilslutning," *Netavisen Pio*, 29. juni 2020.
79. Lars Trier Mogensen, "Mette Frederiksens magttrick farver Danmark blodrødt," *Altinget*, 31. marts, 2020.
80. Bek, *De lærdes*, s. 179.
81. Socialdemokratiets principprogram, *Fælles*, 13.
82. Jørgensen, *Staunings*, 207.
83. Socialdemokratiets principprogram, *Fælles*, 11.

84. Ibid. 11.

85. Se Lise Togeby, *Var de så røde?*, Fremads Fokusbøger, 1968, 2. 9-10. Torpe og Hansen, "Demokrati i Danmark".

Abstract

Jesper Vestermark Køber: *Social Democratic Nostalgia in the Twenty First Century*, 2021:2, pp. 46-67

The article consist of five parts. First, it briefly introduce the articles focus on nostalgia among Social Democrats in 21. Century politics. Second, it presents nostalgia as a concept imbedded in modernity that reflects a tendency to long for past times that actors across the political spectrum express. Third, it describes how Social Democrats different expectation of the future had been an element of social democratic ideology during the 20th century. Fourth, the article shows that Danish Social Democrats under the leadership of Mette Frederiksen have displayed a type of nostalgia where longing for the welfare society of the past and critique of past social democratic policies in relation to globalization recurs. Fifth it discuss, how these expressions of nostalgia express a political tendency to present the future in a less visionary way.

Jesper Vestermark Køber
ph.d. og post.doc
Saxo-Instituter, Københavns Universitet
jespervestermarkk@gmail.com